

Inledning: Vad är orientalism?

Seminarium om Orientalism, Föreningen för Orientaliska Studier, Institutionen för Orientaliska språk, Stockholms Universitet, 020503

Orientalism handlar om ett specifikt västerländskt sätt att betrakta och framställa Asien och asiater och har sin vetenskapliga representant i orientalistiken vars utövare benämns orientalister, traditionellt i första hand språkvetare och religionshistoriker.

Sedan korstågen på 1200-talet har studiet av arabiska förekommit vid Europas universitet, medan orientalistiken i dess klassiska form uppkom vid slutet av 1700-talet när länder som Holland, Frankrike, England och Ryssland konsoliderade sina imperier i regionen. 1800-talet och första hälften av 1900-talet betecknas som orientalistikens guldålder, medan den senare delen av förra århundradet har präglats av självkritik och omprövelse i avkolonialiseringens spår.

1873 hölls den första internationella orientalistikkonferensen, men efter skarp kritik utifrån och en livlig intern debatt valde konferensen att exakt hundra år senare byta ut termen orientalistik mot Asienstudier. Idag har den absoluta majoriteten av Västvärldens institutioner och sällskap med några få undantag anammat just Asienstudier som samlingsnamnet på studiet av Asien och asiater, och som ett medvetet försök att bryta med orientalismen och traditionen från orientalistiken och orientalisterna.

I Sverige har kritiken mot orientalismen egentligen aldrig kommit igång på allvar. Det lilla antal forskare som behandlat frågan har i stället mer eller mindre naivt hävdats att de svenska orientalisterna till skillnad från sina europeiska och amerikanska kollegor till största delen lyckats hålla sig borta från de värsta formerna av orientalism.

Jag kommer här att använda mig av begreppen Orienten, orientaler och orientalisk när jag talar om orientalism, medan Asien, asiater och asiatisk används de gånger en neutral betydelse eftersträvas.

Kritiken av orientalismen

Vad är då orientalism? Orientalismen är Västerlandets äldsta och mest omfattande motbild, ja kanske till och med den enda som inte bara har applicerats på asiater eller judar och romer, Europas ”inhemska orientaler”, utan också på allt ifrån kvinnor till arbetare, afrikaner till latinamerikaner, irländare till finländare, indianer till samer, och faktiskt även under vissa perioder på syd- och östeuropéer, det sistnämnda särskilt under Kalla kriget. Tidiga spår går att hitta hos antikens greker i synen på perserna, hos medeltidens kristna i synen på araberna, och hos 1500- och 1600-talets européer i synen på turkarna.

Det geografiska begreppet Asien var ursprungligen antikens namn på en mindre del av Anatolien, och detta från början så begränsade område fick med tiden per automatik beteckna allt öster därom inklusive den därmed sammanhängande synen på de inbördes så olika folkslag som levde där. Därmed kom det orientaliserade Asien, Orienten, lite vagt att definieras som allt ifrån Marocko till Japan. Arabvärlden är ett primitivt stamsamhälle, islam en brutal slavreligion och dessutom ett taffligt plagiat av kristendomen, Indien är ett stagnerat kastsamhälle styrt av uråldriga religiösa lagar, Centralasien är en vit fläck på kartan som bär på dolda hemligheter om den vita rasens ursprung, Kina är för evigt fast i sitt präktiga konfucianska snusförnuft, Japan består av underdåniga och hypersexualiserade geishor medan Korea reduceras till ett orientalistiskt sagoland. Denna konstruktion eller fantasi, Orienten, är till för att upptäckas och penetreras, erövrats och styras av Väst för att försvara sig mot och förekomma hunnernas horder, mongolstormen, de otrogna saracenerna, "hundturken" eller den gula, röda eller gröna faran.

I ett bredare perspektiv handlar kritiken av orientalismen som främst har kommit från asiater boendes i Väst som personligen känt av orientalismen i sin vardag, om ett allmänt avståndstagande från den stora sagan om Västerlandet som världens centrum och historiens subjekt. Från postmodernismen hämtas förkastandet av den linjära historieuppfattningen och övertygelsen om att all kunskapsproduktion är representationer och inte objektiva beskrivningar av verkligheten, medan postkolonial teori bidrar med motståndet mot Västs universalismanspråk och hävdandet av de koloniserades rätt att återerövra sin egen autenticitet och få slippa vara objekt. Andra som haft betydelse för kritiken av orientalismen, filosofer och forskare som ifrågasatt de stora berättelserna, är marxisten Antonio Gramsci med sin kritik av den intellektuella klassens hegemonisträvan, feministen Julia Kristeva med sin teori om identitetsskapande genom skillnad, freudianen Jacques Lacan med sin falliska motbildsfantasi, samt strukturalisterna Michel Foucault med sitt diskursbegrepp och Jacques Derrida med sin dekonstruktionsmetod.

Den första kritiken handlar om orientalismen som Västs eviga och absoluta motbild där det upplysta, moderna, dynamiska, sekulariserade, rationella, manliga, jämlika och demokratiska Väst ställs mot det grymma, oföränderliga, sensuella, traditionsbundna, vidskepliga, underdåniga, liderliga, feminina och despotiska Orienten.

All eventuell storhet i Orienten ses som ett passerat kapitel i historien, och det krävs en "objektiv" orientalist för att gräva fram detta förflutna. De orientaliska massorna som saknar ett individuellt självmedvetande och lever ett närmast vegetativt liv kan nämligen inte representera sig själva, de måste representeras av just orientalisterna som därför i vetenskapens namn tog sig rätten att föra hem oräkneliga mängder manuskript och föremål som idag likt troféer visas upp på Västs museer, bibliotek och arkiv.

Den andra kritiken handlar om orientalisternas intima relation till kolonialismen där dessa intellektuellt legitimerade Västs imperier och upprätthållandet av dessa genom sina orientalistiska representationer av Asien och asiaterna. Dessa i första hand språk- och religionsvetare gjorde nämligen anspråk på att kunna allt inom sitt geografiska område, vare sig det gällde forntida arkeologiska frågor eller nutida politiska problem. Studiet av kanoniska texter som orientalisterna nästan enbart ägnade sig åt, vare sig det handlade om Koranen, vediska eller konfucianska skrifter, ansågs inte bara handla om ett historiskt Orienten utan också om det nutida. Efter samma modell ersattes orientalistiken i USA under Kalla kriget av så kallade områdesstudier. Denna essentialistiska bild av ett oföränderligt Orienten bottenar i ett ointresse för det nutida Asien som antingen är alltför jämlikt Väst eller helt enkelt alltför västerlandiserat för att passa orientalisterna.

Bortanför orientalismen?

Det är efter vad som här har sagts alldeles uppenbart att orientalistiken och orientalisterna behöver Orienten och orientalerna inte för de sistnämndas skull utan för sin egen självbild, sin egen karriär och sin egen makt. Väst kan nämligen inte existera utan sin absoluta motbild Orienten. Men behöver Asien och asiaterna orientalistiken och orientalisterna? Och hur ska dagens Asienforskare och Asienstudier komma bortanför orientalismen och därmed lyckas avorientalisera Asien och asiaterna?

Två reaktioner på den politiska orientalismen har sedan 1900-talets anti-kolonialism fått stort utrymme i Asien, den nativistiska som ofta leder till fundamentalism och den modernistiska som i praktiken innebär nationalism. Problemet med dessa reaktioner är att de båda är ett resultat av just orientalismen, antingen i egenskap av det okritiska anammandet av dess innehåll, ”vi asiater är verkligen traditionsbundna och religiöst styrda”, eller det lika okritiska anammandet av den västerländska modellen, den liberaldemokratiska nationalstaten. En tredje väg vore i stället att anpassa sig till en ny global och transkulturell värld bortanför trångsynt etnocentrism och begränsat nationalstatstänkande.

Asienstudierna å sin sida är idag stadda i snabb förändring med den klassiska orientalistikens borttynande. Den tidigare tyngdpunkten på språklig kunskap som den enda nödvändiga för att förstå Asien ersätts idag alltmer av en bredare tvärvetenskaplig inriktning, medan ämnesvalet allt oftare lokaliseras till mötet mellan Väst och Asien eller komparativa studier mellan Väst och Asien istället för att som tidigare isoleras till enskilda historiska händelser och fenomen i ett forntida Orienten. Låt oss därför hoppas att det kanske finns en väg ut ur orientalismen!

Tobias Hübinette

Litteraturlista

Kritik och teori:

Abdel-Malek, Anour, "Orientalism in crisis", *Diogenes* 44, Winter 1963, s. 104-12.

Breckenridge, Carol A. och van der Veer, Peter (red.), *Orientalism and the postcolonial predicament*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1993.

Lewis, Reina, *Gendering Orientalism: Race, femininity, and representation*, London : Routledge, 1986.

Said, Edward, *Orientalism*, London: Pantheon Books, 1978.

Tibawi, A.L., "English-speaking orientalists", *Islamic Quarterly*, 8, 1-4, 1964, s. 24-45.

- "Second critique of English-speaking orientalists and their approach to Islam and the Arabs", *Islamic Quarterly*, 23, 1, 1979, sections II-V.

Turner, Brian S., *Marx and the end of orientalism*, London: George Allen and Unwin, 1978.

- *Orientalism, postmodernism and globalism*, London: Routledge, 1994.

Yegenoglu, Meyda, *Colonial fantasies: Towards a feminist reading of Orientalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Fallstudier:

Ahmad, Jala Al-i och Algar, Hamad (red.), *Occidentosis: A plague from the West*, Teheran: Mizan Press, 1984.

Dirlik, Arlif, "Chinese history and the question of orientalism", *History and Theory*, 35, 4, 1996, s. 96-118.

Dobie, Madeleine, *Foreign bodies: Gender, language, and culture in French orientalism*, Stanford: Stanford University Press, 2002.

Inden, Ronald B., *Imagining India*, Oxford: Blackwell, 1990.

- "Orientalist constructions of India", *Modern Asian Studies*, 20, 3, 1986, s. 401-3, 416-21.

Kabbani, Rana, *Europe's myths of Orient: Devise and rule*, London: Pandora, 1988.

Kaplan, Robert D., *The Arabists: The romance of an American elite*, New York: Free Press, 1993.

King, Richard, *Orientalism and religion: Postcolonial theory and the "mystic East"*, London: Routledge, 1999.

Longxi, Zhang, "The myth of the other: China in the eyes of the West", *Critical Inquiry*, 15, 1, 1988, s. 108-31.

Lowe, Lisa, *Critical terrains: French and British orientalisms*, Ithaca: Cornell University Press, 1991.

Murti, Kamakshi P., *India: The seductive and seduced "Other" of German orientalism*, London: Greenwood, 2001.

Neilson, B. "Inside Shangri-La, outside globalisation: Remapping orientalist visions of Tibet", *Communal/Plural. Journal of Transnational & Cross-Cultural Studies*, 8, 1, 2000, s. 95-112.

Ramakrishnan, A.K., "Orientalism, imperialism and Middle East area studies in the United States", *Scandinavian Journal of Development Alternatives*, 16, 3-4, 1997, s. 245-52.

Sahni, Kalpana, *Crucifying the Orient: Russian orientalism and the colonization of Caucasus and Central Asia*, Bangkok: White Orchid Press, 1997.

Tong, Q. S., "Inventing China: The use of orientalist views on the Chinese language", *Interventions. International Journal of Postcolonial Studies*, 2, 1, 2000, s. 6-20.

Treat, John Whittier, *Great mirrors shattered: Homosexuality, orientalism, and Japan*, New York: Oxford University Press, 1999.